

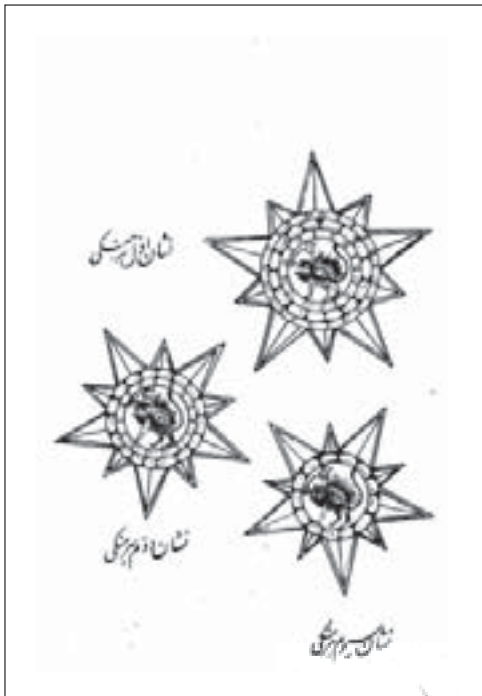
نشان‌های نظامی ایران

همچنین در مقاله‌ای با عنوان «نشان‌های دوره قاجار» نوشته سرهنگ یحیی شهیدی در مجله بررسی‌های تاریخی، سال ششم، شماره ۳۴؛ گزارش جالبی درباره این کتاب وجود دارد که عیناً بیان می‌شود:
«در موزه ملی رم (ایتالیا) مجموعه‌ای از فرامین و

نشان در دولت‌ها موضوع است در ازاء یک امر معنوی، که حاصل می‌شود برای اشخاص از مجاهدت بلیغه آنها در کسب مراتب لیاقت و شرف، و چون امور معنوی را جنبه شهود و عیان در نظرها نیست، لهذا خواسته‌اند که بواسطه نصب علائم حسیه هر یک از آن مراتب معنویه را در انظار محسوس نمایند تا از صورت به معنی پی‌برده شود و آن فخر و شرف که شخص در تحصیل آن عمری تلف کرده است. در اسم و وجود او پاینده و باقی ماند.»

در مجموعه کتب چاپ سنگی کتابخانه ملی ایران نسخه‌ای با عنوان نشان‌های نظامی ایران موجود است. این نسخه در قطع رقعی، به خط نستعلیق خوش و کتابت علی‌اکبر به سال ۱۲۵۲ ق به طبع رسیده است. در جلد ششم فهرست نسخه‌های خطی فارسی، احمد منزوی از این نسخه با عنوان «نشان‌ها» از حاج میرزا آقاسی به روزگار محمدشاه قاجار و به نام او (۱۲۵۰ق- ۱۲۶۴ق) یاد می‌کند و می‌نویسد: «آئین‌نامه نشان‌های دولتی است که در ۱۲۵۲ قمری نگاشته شده است»، و به دو نسخه دیگر از آن ۱. در وزارت امور خارجه به نام قانون نشان‌ها ۲. مجموعه اسماعیل راین به نام نشان‌های دولت ایران اشاره می‌کند.





را نیز چاپ نموده‌اند و همین متن می‌باشد که اینک مورد استفاده قرار گرفته است».

آیین‌نامه نشان‌های رسمی دوره قاجار

«حکما و متکلمین علم حکمت را بر حسب حصر عقلی بر دو قسم منقسم داشته‌اند علمی و عملی و حکمت عملی را نیز بر سه قسمت کرده‌اند یکی از آنها سیاست مدن است که باعث اجتماع و تمدن ناس و الفت استیناس خلق خواهد بود چرا که در ولایات و بلدان بلکه در قراء و محلات از یکنفر رئیس و سائس که مردم از قهر او بیم‌ناک و بلطف او امیدوار باشند ناگزیر است و اگر این یکنفر نباشد امر مردم هرج و مرج خواهد بود و احدی صاحب مال و عیال نخواهد بود و این شخص رئیس اگر در محله و دهی باشد کدخدایش نامند و اگر در شهری باشد حاکمش خوانند و اگر در مملکتی باشد پادشاه و سلطانش گویند و از برای امر سلطنت و انتظام امور ملک و مملکت قرار مراتب و مقامات لازم است. که خادم از خاین و خدمتکار از غیر خدمتکار امتیاز یابد بسبب اینکه اگر خادم و خاین در مقام یکی باشند و فرق میان مراتب خدمت نگذارند، امر ملک انتظام نیابد و

آئین‌نامه، مربوط به نشان‌های لشگری و کشوری دوره قاجار موجود است که آنجلو پیه مونته‌سه مقدمه‌ای بر آن نوشته و در مجله *EAST And West* شماره ۳-۴ سپتامبر و دسامبر ۱۹۶۹ میلادی تحت عنوان:

“The Statutes of The Qajar orders of kinghlood”

چاپ کرده است. آنجلو پیه مونته‌سه استاد زبان فارسی در دانشگاه رم در مقدمه مزبور چنین نوشته‌اند: جنرال انریو آندرینی^۲ افسر ایتالیایی که در زمان قاجار مدتی فرمانده واحد آموزشی در ایران بود، تعدادی اسناد محرمانه ایران را در بین سال‌های ۱۸۷۱-۱۸۸۶ میلادی به وزارت امور خارجه ایتالیا فرستاده است، مهم‌تر و جالب توجه‌تر از همه مجموعه «فرامین و آیین‌نامه اعطای نشان در زمان قاجار می‌باشد». فرامین مزبور توسط بارون دونرمان^۳ مهندس بلژیکی که منشی والا حضرت سپهسالار اعظم بودند به فرانسه ترجمه شده است. متون فارسی و فرانسه در یک صفحه و در دو ستون مقابل هم می‌باشند. این مجموعه توسط آقای بارون دونرمان به ژنرال انریو آندرینی تحویل گردید، سپس توسط ایشان به ایتالیا فرستاده شده است. آقای پیه مونته‌سه با استفاده از حروف مستشرقین متن فارسی آئین‌نامه



1. Angelo M. Piemoutes
2. General Enrio Andreini
3. L.S Baronde Norman



هیچ کس اقبال بخدمت نکند، پس لامحاله خاین را قهر و سیاست لازم است و خادم را مهر و التفات لابد است که هرکس در خدمت سابق است بر دیگر فایق بود و این تفوق و تفاوت را با سه چیز معلوم کرده‌اند. اول در لقب و منصب، دوم در مرسوم و مواجب، سیم در اعطای نشان و علامات که هرکس ببیند داند که صاحب نشان در خدمت پیش است و در مرسوم بیش و لقب و منصب هر جا مذکور و مرقوم شود تقدم صاحب آن معلوم گردد پس برای هر دولت نشانی ترتیب داده‌اند...

شان‌های دولت علیه را به هشت مرتبه تقسیم کرده‌اند: مرتبه اول نشان نوین اعظم است. مرتبه دوم نشان امیرتومان است. مرتبه سوم نشان سرتیپی مرتبه چهارم نشان سرهنگی مرتبه پنجم نشان یاوری مرتبه ششم نشان سلطانی مرتبه هفتم نشان نایبی مرتبه هشتم نشان وکیل و سرجوقه.

همچنین از لوازم نشان دولت علیه حمایل است و آن نیز بر چند قسم است. حمایل آبی، سبز، قرمز، و سفید. نشان‌های مزبور حسب الحکم شاهی تعیین خواهد یافت و به اشخاص و گروه‌های زیر تعلق می‌گیرد:

اول: اشخاصی که هنگام سپاه ساخلو شهر و سنگری مضبوط نگاهدارند و تدارک و لباس آنها را خوب ببینند



و مواجب و جیره آنها را تام و تمام برسانند نشان مکتلا به یاقوت و لعل می‌دهند.

دوم: قراول بارگاه و پایتخت را هر سرکرده که خوب نگاهداری نماید و منازل و ارگ و شهر و قورخانه و سنگر و قلعه را بدقت حراست نماید و قلعه و محل ساخلو را باهتمام تعمیرکنند نشان یاقوت و لعل به او مرحمت شود.

سوم: به کسانی که مصالحه بین الدولتین ببندند و صلح و صفا در میانه دو ملت بدهند، و متوجه مسافری بشوند و محافظت راهها نمایند، و در مقام امنیت بلاد و رفاهیت عباد برآیند، دزدان را تنبیه و طوایف راهزنان و طاغیان را مطیع سازند نیز نشان یاقوت و لعل مرحمت می‌فرمایند. چهارم: به کسانی که مثل آب قزوین در هر یک از بلاد آبی بیرون آورند و شهری را آباد کنند و بندی ببندند، و جمیع خلق را از سلطان آسوده و خوشنود و مطمئن خاطر سازند، و جمع ولایتی را خوب و درست ببندند و از روی مروت و انصاف برآورد نمایند، باین اشخاص هم نشان یاقوت و لعل باید مرحمت شود.

پنجم: کسی که در ابتیاع ماهوت و ملبوس سرباز سعی کند و به ارزانی تحصیل نماید و سایر ادوات و آلات

جنگ را از قبیل بارو طخانه قورخانه و سایر تدارکات نظام را پاکیزه و ارزان بدست آورد؛ نیز نشان دولتی به اشخاص مرحمت می شود که معامله تدارک نظام و تهیه آنها سعی جمیل بعمل آورند بسهمی که مطابق نشان دولت ثبت شده مرحمت فرموده اند آنها نیز نشان یاقوت و لعل خواهند گرفت.

ششم: کسانی که در صدد انتشار صنایع باشند و در مقام تربیت ارباب هنر برآیند مانند ماهوت و اسباب چیتگری و آهن آبکنی و پارچه و اقمشه فرنگ سازی و انتشار جمیع علوم و هنر و سایر کارها و صنعتها از قبیل معادن جستن و شکر کاشتن و نیل ساختن و قنادی و مانند آنها چیزها بیاورند نشان لعل و یاقوت باو عطا و مرحمت خواهند فرمود.»

در پایان نسخه چنین آمده است.

«بر حسب فرمان — به تحریر این رساله شریفه مأمور آمد تا نسخ متعدده در کارخانه مبارکه باسمه شده، در اطراف و اکتاف ممالک محروسه انتشار یابد و قواعد مرقومه نشان بر تمام اهل نظام و غیره ظاهر و هویدا گردد. فی سنه ۱۲۵۲ علی اکبر.»

صدیقه سلطانیفر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی